

BEGROOTING VAN UITGAVEN VOOR DE VOLTOOIING VAN HET VESTINGSTELSEL, DIENST 1875.

VOORLOOPIG VERSLAG.

§ 1. Bij de overweging in de afdeelingen der Kamer van het wetsontwerp tot vaststelling der begrooting van uitgaven voor de voltooiing van het vestingstelsel, voor den dienst van 1875, toonde men zich nagenoeg algemeen en door dat voorstel en door de wijze, waarop het is toegelicht, teleurgesteld.

De Kamer heeft de vestingwet aangenomen in de verwachting, dat daardoor de grondslag werd gelegd tot een vast stelsel van verdediging; dat aan het doel- loos fort en bouwen, waarover men zich zoo dikwijls heeft beklagd, een einde zou worden gemaakt, en dat de eenmaal gemaakte plannen niet telkens door een opvolgend Minister terzijde gesteld of gewijzigd zouden worden. Die verwachting wordt door de thans gedane voordracht veeleer verijdeld dan vervuld. Niet een nieuw opvolgend Minister, maar hetzelfde hoofd van het Departement van Oorlog, dat de vestingwet weinig maanden geleden heeft verdedigd, stelt thans aanmerkelijke veranderingen voor in de plannen, die bij de aanneming dier wet geacht konden worden vast te staan. De eerste stap tot uitvoering dezer wet, van welken zooveel afhangt, is derhalve verre van gelukkig. Tegelijkertijd blijkt uit de gedane voordracht, dat de sommen, waarop vroeger de aan te leggen vestingwerken werden geraamd, in de meeste gevallen thans reeds zeer aanmerkelijk worden verhoogd, zoodat er gegronde reden tot vrees bestaat, dat als op den thans ingeslagen weg wordt voortgegaan, de uitvoering der vestingwet oneindig meer zal kosten dan de 30 millioen, waarvan oorspronkelijk sprake was. In elk geval zou de Kamer, wanneer zij zich met de tegenwoordige wet, zooals zij daar ligt, vereenigde, wel nog 4 millioen toestaan, maar zich, in zoover de tegenwoordige ramingen bleken niet te laag te zijn, tot een uitgaaf van 10 millioen verbinden.

Tot staving van een en ander beriep men er zich op, dat ten aanzien van de stelling van Naarden thans een geheel ander plan wordt voorgesteld dan bij de vestingwet werd beoogd; een plan, welks uitvoering ten minste twee en een half millioen kosten zal. De geheele wijziging wordt slechts met een paar woorden toegelicht; gelijk trouwens in 't algemeen de Memorie van Toelichting over de gedane voorstellen luchtig heenglijdt en in een paar bladzijden alles afhandelt. Van de droogmaking van een deel der Zuiderzee en van de mogelijkheid, dat deze onderneming gewichtigen invloed zou kunnen hebben op de aan te leggen vestingwerken wordt, zelfs niet met een enkel woord, gewag gemaakt.

Wat de stelling bij Utrecht betreft, wordt, als ware het de eenvoudigste zaak der wereld, vermeld, dat men een fort bij Westbroek zal bouwen, 't welk 7 ton zal kosten, in plaats van de verbetering van den post aan den Gagel, die op f 75.000 was geraamd.

Met opzicht tot de forten bij Bureveld en Oud-Wulven wordt blootweg verwezen naar de Memorie van Toelichting van den generaal VAN STIRUM, van April 1873. De Minister verliest daarbij uit het oog, dat de nieuwe leden der Kamer niet in 't bezit zijn van deze stukken en dat anderen ze niet ter hand hebben. Hij heldert volstrekt niet op, waarom het fort bij Bureveld, vroeger op 6 ton geraamd, thans 13 ton zal moeten kosten.

Van de werken, tot verbetering der stelling bij Asperen vereischt, wordt in 't geheel geen raming medegedeeld. De ontwerpen daaromtrent zijn, volgens den Minister, nog niet tot rijpheid gekomen. Hij wil de uitgaven daarvoor uit den post voor *onvoorziën* bestrijden, en de Kamer zou dus, zijn voorstel aannemende, in den blinde iets toestaan waarvan zij den omvang niet kan overzien.

De stelling van den Helder zal, zooals thans wordt aangekondigd, verbeterd worden door het bouwen van een fort op de Laan, terwijl dat op den Zuidwal wordt weggelaten: een geheele verandering van stelsel, samenhangende met een geheel andere opvatting omtrent de wijze van verdediging dezer stelling. Intusschen zijn in de vroeger gewisselde stukken ernstige bedenkingen tegen dergelijk plan, dat verscheidene millioenen zou kosten en toch, naar de meening van sommigen, niet genoegzaam aan het beoogde doel zou beantwoorden, in 't midden gebracht. En nu wordt dit nieuwe plan voorgedragen of aangekondigd zonder dat gewag wordt gemaakt van de geheele verandering van stelsel, die hierin ligt opgesloten, en zonder dat blijkt hoe men zich de stelling van den Helder nu in haar geheel hebbe voor te stellen.

Het is, zeide men, alsof de schatkist openstaat om daaruit met volle handen voor den aanleg van vestingwerken te putten, en alsof naarmate de plannen voor te bouwen forten gereed komen, men geld daarvoor aanvraagt, zonder op iets anders te letten dan op dit speciaal punt en zonder de behoefte in haren geheelen omvang in het oog te houden.

Eenige leden vereenigen zich niet met dit ongunstig oordeel over het gedane voorstel. De vestingwet had dan toch niet anders dan in groote trekken de aan te leggen of te verbeteren stellingen omschreven, en het was niet te verwonderen, dat zich, nu men tot de uitvoering kwam, wijziging van denkbeelden omtrent onderdeelen openbaarde. In andere landen had in soortgelijke gevallen hetzelfde plaats gehad. Nadat België eenmaal tot een zeer geconcentreerd vestingstelsel besloten had, heeft men daar aan de vestingwerken van Antwerpen beginnen te arbeiden, doch toen men daarmede tot zekere hoogte gevorderd was, bevonden, dat meer ruimte aan de stad moest worden gelaten. Men is toen op zijn schreden teruggekeerd, en heeft de vestingwerken meer uitgelegd, niettegenstaande reeds belangrijke sommen aan de bevestiging volgens het oorspronkelijk plan waren besteed.

Naar het oordeel van anderen was dit een afschrikkend voorbeeld, voor welks navolging men zich wachten moest. Op het standpunt waarop de Kamer thans staat, was het volstrekt noodzakelijk te weten, waarheen de uitvoering der vestingwet leiden zou, wat daarvoor zou worden verricht en hoeveel de aan te leggen werken in 't geheel waarschijnlijk zouden kosten. Om die wetenschap te verkrijgen, moesten de hoofdtrekken van hetgeen men tot stand wilde brengen, door kaarten opgehelderd, worden overgelegd. Tevens moest daarbij worden aangeetoond, wat de Regeering zich met opzicht tot de aan te leggen stellingen en werken voorstelde. Het moest bijv. niet twijfelachtig blijven, of de Utrechtsche linie zoodanig zou worden ingericht, dat de stad Utrecht tegen een bombardement zou worden beveiligd; voor welke krijgsvruchten het zoogenaamde »offensief van Naarden» moest dienen, en in hoever bij het ontwerpen der forten in de Utrechtsche linie op den steun der inundatiën gerekend is. Te meer was er behoefte aan bepaalde opgaven omtrent de forten en werken, tot uitvoering der vestingwet vereischt, omdat de staat en de raming bij het voorstel van den generaal VAN STIRUM gevoegd, door den Minister, bij de discussiën over de

vestingwet, terzijde waren gesteld en de Kamer derhalve thans, om zoo te zeggen, niets meer had waaraan zij zich kon vasthouden.

Het verlangen naar zulk een uitgewerkt, behoorlijk toegelicht, afgerond plan omtrent de aan te leggen werken kan, zoo men deed opmerken, niet als overdreven worden beschouwd. Telkens wanneer de Kamer over groote openbare werken, door of onder toezicht van den waterstaat uit te voeren, te beslissen heeft gehad, heeft de Minister van Binnenlandsche Zaken zich beijverd door overlegging van plannen, kaarten en ramingen, de zaak voor de leden der Kamer duidelijk te maken en aannemelijk voor te stellen. Men denke slechts aan de Rotterdamsche en Amsterdamsche waterwegen, aan de verbetering van het Hellegat enz. Evenzoo heeft de vorige Minister van Koloniën zijn voorstellen omtrent den spoorweg Samarang-Vorstenlanden en omtrent de haven van Batavia door overlegging van stukken en kaarten toegelicht. Waarom zou de Minister van Oorlog in dit opzicht minder doen, minder uitgestrekte verplichtingen te vervullen hebben dan zijn ambtgenooten?

§ 2. Terwijl het denkbeeld, dat een algemeen plan omtrent de aan te leggen vestingwerken zou worden vervaardigd, waarop dan het voorstel tot gedeeltelijke uitvoering gedurende het jaar 1875 rusten kon, in al de afdeelingen bijval vond, en eenige leden zelfs van de aanbieding van zoodanig plan hun stem over de wet afhankelijk maakten, heerschte er eenig verschil van gevoelen over de vraag, hoe dat plan tot stand zou komen.

Verscheidene leden zouden zich tevreden stellen met uitgewerkte plans voor elke linie, opgemaakt aan het bureau der genie bij het Departement van Oorlog, maar waarover vooraf de adviezen van den chef van den generalen staf waren ingewonnen; welke adviezen dan bij de Kamer moesten worden overgelegd. Dat de generale staf rechtstreeks in deze zaak moest worden gemengd, scheen niet twijfelachtig. Het hoofd daarvan, die, in geval van oorlog, de krijgsbewegingen moet helpen leiden, is de aangewezen persoon om aan te geven waar met het meeste voordeel voor 's lands defensie vestingwerken zijn aan te leggen en van welken aard en omvang deze moeten zijn. Sommigen voegden er bij, dat ook het wapen der artillerie over de aan te leggen werken moest worden geraadpleegd. Het komt, bij den aanleg van forten, vooral op de werking van het geschut aan, en het is derhalve rationeel, dat bij de bepaling van de richting der verschillende deelen der werken, de artillerie worde gehoord.

Volgens een ander gevoelen was het doel, waarnaar men streefde, vastheid en onveranderlijkheid van plannen, niet anders te bereiken dan door de optreding van een permanente commissie voor de uitvoering der vestingwet. Die commissie, uit Officiëren van den generalen staf, van de genie en van de artillerie samen te stellen, zou advies moeten uitbrengen over het getal, de plaats en de inrichting der aan te leggen werken, en deze adviezen zouden dan aan de Kamer moeten worden medegedeeld. De Minister kon er geen blijk van wantrouwen in zien, dat men op de optreding van zoodanige commissie aandrong. De zekerheid bestaat niet, dat de eenmaal ontworpen plannen door denzelfden Minister, onder wiens beheer zij zijn tot stand gebracht, ten uitvoer zullen worden gelegd. Het komt er juist op aan te waken, dat niet een opvolgend Minister afbreke wat zijn voorganger goed en nuttig oordeelde. Permanente commissiën voor den aanleg van groote openbare werken, die de uitvoering helpen regelen of de Regeering daaromtrent voorlichten, zijn hier te lande geenszins vreemd. Men denke aan de commissie voor de droogmaking van het Haarlemmermeer, aan die voor de droogmaking der plassen in Schieland en aan de commissie, die de plannen omtrent het gedeeltelijk droogmaken der Zuiderzee heeft onderzocht. De bedenking werd evenwel gemaakt, dat de optreding van een nieuw comité van defensie aanmerkelijke vertraging in de uitvoering der vestingwet zou kunnen brengen; te meer nog omdat als Officiëren van onderscheidene wapens daarin zitting hadden, licht onder hen niet de noodige eenstemmigheid zou heerschen.

In verband met de voorafgaande algemeene beschouwingen zijn door twee leden

der Kamer nota's in hunne afdeelingen overgelegd, die onder de letters A en B aan dit Verslag zijn gehecht.

§ 3. In twee afdeelingen wees men op den ongunstigen afloop van sommige aanbestedingen van vestingwerken, en meende dat die uitkomst voor een goed deel aan de Officiëren der genie zelven te wijten was. De bestekken moesten, gelijk zulks over 't algemeen met die, welke van de ingenieurs van den waterstaat uitgaan, het geval is, korter, duidelijker zijn, en aan de aannemers moesten niet noodeloos of zonder genoegzame aanleiding moeilijkheden in den weg worden gelegd. Het gebeurde met het fort te Pannerden, de afwijzing der reclame van de gebroeders SCHOONENBURG moesten wel de aannemers afschrikken zich met werken te belasten, die van de Officiëren der genie uitgaan, en kon dus niet anders dan ten nadeele van den Staat uitloopen. Te recht scheen ook geklaagd te worden, dat van regeeringswege niet altijd tijdig genoeg voor de onteigening gezorgd wordt, die met aan te leggen verdedigingswerken in verband staan. De aannemers schijnen daardoor, gelijk bijv. bij het verbeteren van het fort te Everdingen het geval moet zijn geweest, niet zelden vertraging bij hun werkzaamheden te ondervinden.

§ 4. Op nieuw werd door zeer vele leden op het zooveel mogelijk bespoedigen der slooping van de afgekeurde vestingen aangedrongen. De ingezetenen der gemeenten, die zich zoo langen tijd al den last hebben getroost, aan het bewonen eener vesting verknocht, hebben er aanspraak op, zonder meer vertraging dan de aard der zaak medebrengt, in het genot gesteld te worden der hun voorgespiegelde voordeelen. Nu wist men wel, dat bij de slooping meestal zeker terrein voor militair gebruik wordt voorbehouden, dat dit in kaart moet worden gebracht en dat ook de onderhandelingen met de gemeentebesturen tijd vorderen; maar men kon toch het vermoeden niet van zich weren, dat bij het Departement van Oorlog niet ijverig genoeg wordt gearbeid om de overdracht der vestingwerken aan het domein voor te bereiden. Bij elke vesting bevinden zich uitgestrekte terreinen, die uit een militair oogpunt geen waarde hoegenaamd hebben. Tegen den gedeeltelijken afstand daarvan behoorde althans geen bezwaar te worden gemaakt. Zoo iets heeft echter, naar men meent, o. a. te Groningen plaats, waar men een betrekkelijk gering gedeelte van den wal noodig heeft voor den verderen aanleg van het zeekanaal, en echter omtrent den afstand daarvan verwezen wordt naar het tijdstip, waarop alles geregeld zal zijn. Een goed regeeringsbeleid bracht, meende men, mede, om zich met opzicht tot het vervullen van zoodanige wenschen rekkelijk te betoonen, en in 't algemeen bij de onderhandelingen met de gemeentebesturen der te ontmantelen vestingen niet al te nauw toe te zien, of ook enkele duizenden guldens meer voor den Staat kunnen worden bedongen. Eenige leden intusschen, ofschoon insgelijks voor het spoedig opheffen van alle noodeloze belemmeringen gestemd, wenschten met het sloopen van sommige vestingen niet al te veel haast te hebben gemaakt. Zij wezen op hetgeen in 1866 en 1870 heeft plaats gehad, en meenden, dat zoolang de uitvoering van het aangenomen vestingstelsel niet verder is gevorderd, de gelegenheid moest openblijven, om in tijd van nood sommige versterkte plaatsen, die later zullen worden ontmanteld, tijdelijk voor 'slands verdediging te gebruiken. Men deed echter opmerken, dat dit verlangen moeilijk is overeen te brengen met de bepaling van art. 3 der vestingwet, volgens welke de opgeheven vestingwerken uiterlijk binnen drie jaren aan het bestuur der domeinen moeten worden overgegeven om ze onschadelijk te maken en zooveel noodig te slechten.

§ 5. In één der afdeelingen werd gevraagd, of voor de slooping van vestingwerken en voor het opwerpen van aarden werken bij het bouwen van nieuwe forten of batterijen geen gebruik zou kunnen worden gemaakt van het korps der mineurs. De manschappen van dat korps houden zich thans bij hun jaarlijksche oefeningen met aarden werken bezig, die zij zelven weder moeten sloopen. Het volvoeren van een arbeid, die werkelijk nuttig en van blijvenden aard is, scheen voor hen tot een goede leerschool te kunnen worden gemaakt.

Evenzoo werd in die afdeeling gevraagd, of bij het aanleggen der vestingwerken niet met vrucht gebruik ware te maken van den arbeid van tot tuchthuisstraf veroordeelde gevangenen, evenals men zulks in Engeland, bijv. bij de werken te Portsmouth, doet. Men erkende, dat dan de werken niet op de gewone wijze zouden kunnen worden aanbesteed, en dat op maatregelen en localiteiten voor de bewaking der gevangenen zou moeten worden gelet. Ook scheen de wet van 29 Juni 1854 (*Staatsblad* n°. 102), waarbij de dwangarbeid geheel is afgeschaft, een onoverkomelijk beletsel voor de uitvoering van het denkbeeld op te leveren. Maar in het oog dezer leden was de zaak zelve, waardoor kosten zouden worden bespaard en die ook uit andere oogpunten zich zeer aanbeval, van genoegzaam gewicht, om daarom alleen tot gedeeltelijke herziening dier wet over te gaan. Andere leden der afdeeling geloofden echter niet; dat de besparing, langs dezen weg te verkrijgen, van eenige beteekenis zou zijn; terwijl daarenboven van ver het meerendeel der tot tuchthuisstraf veroordeelden geen goed handenwerk, dat inspanning vordert, te verwachten scheen.

Artikel I der wet.

De aanmerking werd herhaald, dat voor nagenoeg al de werken, in dit artikel opgesomd, thans blijken veel grootere sommen benoodigd te zijn, dan daarvoor bij de raming, die het wetsontwerp van den generaal VAN STIRUM vergezelde, waren uitgetrokken. De aanvragen althans zijn veel hoger. Zoo werd in 1873 voor de verbetering der stelling van Naarden *f* 1,368,000 noodig geacht, thans voor het een en ander *f* 2,500,000; voor Weesp in 1873 *f* 33,000; thans *f* 50,000; voor het fort te Uitermeer in 1873 *f* 18,000, thans *f* 50,000; voor een fort bij Bureveld vroeger *f* 600,000, thans *f* 1,300.000 enz.

Op eenige leden had het een onaangename indruk gemaakt, dat bij de in dit onderdeel der wet begrepen begrotingartikelen zoo dikwuls gesproken wordt van het *verbeteren* van bestaande werken en slechts als bij uitzondering van den aanleg van geheel nieuwe werken. Uit de door den Minister aangenomen noodzakelijkheid van verbetering van zooveel werken, bleek dan toch, dat men daaromtrent vroeger een verkeerden weg had ingeslagen. Maar bovendien was het, althans naar het gevoelen dezer leden, de vraag, of het belang van 's lands defensie niet medebrengt den voorrang toe te kennen aan volstrekt noodzakelijk te achten *nieuwe* werken en de bestaande voorloopig te laten voor hetgeen zij zijn. Het was toch alleszins denkbaar, dat een aanval te wederstaan was vóór men met alles gereed is. Voor dat geval scheen het gemis van een noodzakelijk nieuw werk zwaarder te moeten wegen dan de minder voldoende toestand van een fort of ander werk dat reeds bestaat. Andere leden, ofschoon erkennende dat deze bedenking niet geheel ongegrond was, meenden toch te moeten doen opmerken, dat de werken, die thans verbeterd zullen worden, reeds sedert tal van jaren verbetering behoefden, en dat alzoo nu alleen wordt ingehaald wat jaren achtereen is verzuimd.

De stelling van Amsterdam wordt in art. 2 der vestingwet genoemd onder de zoodanige, waarvoor de werken, althans gedeeltelijk, in de eerste plaats moeten worden aangelegd. Waarom wordt daarvoor niets uitgetrokken, of althans in de Memorie van Toelichting geen melding gemaakt van de redenen die het ter hand nemen van dit werk nog doen uitstellen? Al stemde men toe, dat aan het tot stand brengen der stelling van Amsterdam niet in de eerste plaats kon worden gedacht, dan konden en behoorden toch voorbereidende maatregelen voor de uitvoering van dat deel der vestingwet genomen te worden. De Minister heeft, bij de behandeling der vestingwet, de toezegging gedaan, dat tot het ontwerpen van een plan van versterking der hoofdstad, waarbij zoo velerlei belangen de aandacht vorderen, een gemengde commissie zou worden benoemd. Waarom is aan die toezegging nog geen gevolg gegeven.

Begrotingsartikel. 1. Vrij algemeen kon men het den Minister van Oorlog niet toegeven, dat, als buitengewone maatregelen moeten worden genomen om de

werkzaamheden, aan de uitvoering der vestingwet verbonden, te verrichten, Genie-officieren voor den aanleg der Staatsspoorwegen gedetacheerd kunnen blijven. Al gold het hier, zoo men meent, thans slechts een of twee Officieren, het beginsel was verkeerd, dat, waar behoefte aan personeel bestaat, de tijdelijke gedetacheerden niet terugkeerden in de rijen van het korps waartoe zij behooren. Zoo het in 't algemeen goedkeuring verdient, dat een Genie-officier, die bij zijn korps kan worden gemist, gebruikt worde voor den aanleg van burgerlijke openbare werken, moest het detacheren daarvoor nooit anders dan gedurende een bepaald tijdperk plaats hebben, en dus het daarvoor bestemde personeel worden afgewisseld. Bij zoodanige regeling der zaak zou de Staat voor den aanleg van vestingwerken nut kunnen trekken van de ondervinding, door de Officieren der genie op een ander terrein van werkzaamheid verkregen. Daartegen deed men echter opmerken, dat als een Genie-officier gedurende eenige jaren met den aanleg van Staatsspoorwegen of andere burgerlijke openbare werken is belast geweest, het voor den goeden aanleg dier werken schadelijk zou zijn, hem op eens weder te verwijderen en door een ander, tot zekere hoogte nieuweling in de zaak, te vervangen.

Wat van dit vraagstuk zij en al had men er niet bepaald tegen, dat, voor zoover dit volstrekt noodig mocht zijn, voor den aanleg der vestingwerken de hulp van civiele ingenieurs werd ingeroepen, men bleef volhouden, dat indien het korps van de Officieren der genie beter georganiseerd ware, en indien zij, die daartoe behooren, beter voor de door hen te vervullen taak werden opgeleid, aan deze buitengewone hulp geen behoefte zou bestaan. De meeste deskundigen komen, meende men, daarin overeen, dat de jongere Genie-officieren te veel tot bureauarbeid worden gebruikt, te weinig op technisch terrein werkzaam zijn. Daardoor verkrijgen zij de practische bekwaamheid niet, die in hen wordt vereischt. Evenzoo doen de opzichters, waaronder er schijnen te zijn, die door hun gevorderde jaren of om andere redenen voor hun eigenlijke betrekking niet geheel bruikbaar meer worden geacht, dikwijls niet veel meer dan klerksdiensten.

Naar het oordeel van eenige leden is de eerste stap, die gedaan moet worden om hierin verbetering te brengen, het geven van een nieuwe organisatie aan het korps der genie, welke organisatie in overeenstemming met de vestingwet moet worden gebracht. Er zijn bij die wet 7 liniën van defensie vastgesteld. Maar nu zijn er, in 1873, vóór de aanneming van de vestingwet, ingesteld 5 liniën van defensie en 5 commandanten dier liniën, terwijl vroeger waren opgericht 11 geniestedingen, elk met één Hoofdofficier. Thans is het noodig die vroegere regelingen te wijzigen. Er moeten zijn 7 liniën van defensie; de geniestedingen moeten, naar men meende, worden opgeheven, en in plaats daarvan moet bij elke der 7 liniën van defensie een Hoofdofficier der genie worden geplaatst. Wanneer men dien weg insloeg en ook verder de organisatie van het korps der genie met het vestingstelsel en de organisatie van het leger te velde in verband bracht, zou men ongetwijfeld tot het resultaat komen, dat men volstaan kan met een kleiner cijfer aan Genie-officieren dan thans in dienst is. Op die wijze kon men zich behoorlijk rekenschap geven van de behoefte in oorlogstijd, en daarop komt het aan. De Officieren, die niet in de organisatie konden worden begrepen, waren dan tijdelijk in dienst te houden om ten behoeve van den aanleg der vestingwerken te worden gebruikt. Voorts zou ook het korps opzichters van de minder bruikbare elementen gezuiverd en zoodanig ingericht moeten worden, dat het die werkzaamheden op zich kon nemen, die thans aan de jongere Officieren worden opgedragen.

Art. 2, n°. 1 en 2. Verscheidene leden achtten het verre van duidelijk wat met de verbetering van het offensief van Naarden, waarvoor zulke groote sommen worden aangevraagd, eigenlijk wordt bedoeld. Dat zoogenaamd offensief bestond tot nu toe uit eenige werkjes, die de Minister zelf onbeduidend noemt. Zij hadden, naar men meent, ten doel om bij een vijandelijken aanval op de Nieuwe Hollandsche linie aan een deel onzer troepen gelegenheid te geven om op Naarden terug te trekken en over de breede grachten dier vesting te komen. Voor dat

doel waren zij geschikt. Hoogstens konden die werken dan ook den naam dragen van een tactisch offensief op kleine schaal. Thans echter schijnt het voornemen te bestaan om een strategisch offensief op enigszins breedte schaal aan te leggen en daartoe van de naburige hoogten gebruik te maken. Men kon er zich geen goed denkbeeld van vormen, hoe uit dat punt met onze beperkte krijgsmacht een aanvallende beweging, met eenige hoop op goed gevolg, zou kunnen worden ondernomen. Onze troepen zouden daar toch hoogstwaarschijnlijk met een overmachtige cavalerie en artillerie te strijden hebben en daartegen niet opgewassen zijn. Wilde men zoodanig offensief in ons verdedigingsstelsel opnemen, dan zou men het nog meer voorwaarts en wel vóór Hilversum moeten brengen. Ook wenschte men te weten, of dit offensief, zooals het door den Minister wordt voorgesteld, zijn waarde zou behouden indien tot de droogmaking der Zuiderzee werd overgegaan?

Nº. 6. De bouw van het nieuwe fort te Westbroek werd in de Memorie van Toelichting door niets anders gerechtvaardigd dan door het gezegde, dat het den linkervleugel der stelling bij Utrecht goed zal dekken. Wanneer echter het offensief van Naarden vooruitgebracht wordt tot voorwaarts den spoorwegknoop van Hilversum, links sluitende aan de lage landen bij Eemnes en rechts aan die bij Nieuw-Loosdrecht, kan dit geheele fort bij Westbroek achterwege blijven.

Nº. 7. Aanvankelijk was er bij Bureveld alleen sprake van het maken eener batterij. Sedert werd daar een sterk fort noodig geacht, en thans zal er een worden gebouwd, dat 13 ton zal kosten. Welk is het doel van het bouwen van dat fort? Vleit men zich daardoor de stad Utrecht tegen een bombardement te kunnen beveiligen?

Nº. 9. Het juiste punt, waarop het fort bij Oud-Wulven zal worden gebouwd, wordt niet aangegeven. Daardoor kan men ook niet beoordeelen welk doel met dit fort wordt beoogd. Strekt het slechts tot aanvulling van de linie van forten bij Rijnauwen en Vechten? Of heeft men hier aan een werk te denken, dat vèr voorbij die forten vooruitspringt en dus dienen moet om de stad Utrecht tegen bombardement te beschermen?

Nºs. 12 en 13. Waarom wordt, werd door sommigen gevraagd, in plaats van de hier bedoelde werken, niet een werk vóór den spoorwegdam tegenover Kuilenburg aangelegd? Daardoor zou men de spoorwegbrug aldaar in handen houden. Een vroeger Minister werd door de kostbaarheid van het werk afgeschrikt. Maar kan dit, nu zooveel grootere sommen voor andere forten worden aangevraagd, een afdoende reden zijn om de zaak achterwege te laten? Zij verdient althans een degelijk nader onderzoek. Wat thans bij Honswijk en aan het Spoel zou worden tot stand gebracht, werd door deze leden met den naam van half werk bestempeld.

Nº. 14. Nu de Minister besloten heeft ook aan de stelling bij Asperen de hand te slaan, liet zich vooruitzien, dat men met een voldoende plan daaromtrent niet spoedig gereed zou komen. Men moet wel op dat terrein groote moeielijkheden ontmoeten, niet enkel uithoofde van de krinkelelingen der Linge, maar ook omdat men daar als met een doolhof van dijken te doen heeft. Het verdiende daarom overweging, om tot ontwijkning dier moeielijkheid de stelling meer vooruit te brengen.

Nº. 15. Bij de werken tot verbetering der inundatiemiddelen in de richting van Tiel, het Spoel, de Klop enz., zijn de waterstaatsbelangen in hooge mate betrokken. Zijn de betrokken waterschapsbesturen daarover gehoord? Wat beteekent de uitdrukking in den toelichtenden staat: *»aanvoer van Lekwater langs de Klop»*? Waarom worden geen gelden voor het maken van een stuw in de Lek aangevraagd? Of heeft men van het maken van dien stuw afgezien? Men meende te weten, dat door een daartoe opzettelijk benoemde commissie een plan voor dien stuw is ontworpen, dat aanbeveling verdient. Andere leden achten het aanbrengen van zulk een stuw, uit een practisch oogpunt, niet zeer doelmatig.

Eenige leden waren van gevoelen, dat het beter ware een kanaal van Tiel naar Wijk bij Duurstede te graven, dit kanaal ter verdediging in te richten en alzoo de defensielinie aan deze zijde meer vooruit te brengen. De moeilijkheden, die men nu bij Asperen ondervindt, zouden op die wijze ook worden ondervangen, en de sluizen te Wijk bij Duurstede en Tiel langeren tijd in handen der verdediging blijven.

N°. 16. Door sommige leden werd hier teruggekomen op de bedenking, dat de droogmaking van een deel der Zuiderzee invloed op ons defensiestelsel zou kunnen hebben. Met het oog daarop achtten zij het niet raadzaam, dat te veel geld aan den bouw van vestingwerken in de Nieuwe Hollandsche waterlinie werd besteed. Naarden bijv. zou in een geheel andere positie komen dan thans het geval is. Anderen meenden, dat het, wat ook daaromtrent mocht worden besloten, nog lang zou duren eer de Zuiderzee, of liever het zuidwestelijk deel daarvan, dat hier in aanmerking komt, droog was; dat dan echter de linie naar Noordholland omgebogen en door kanalen en inundatiën gedekt kon worden op zoodanige wijze, dat zij evengoed bleef als thans. Alleen scheen het juist, dat in zoodanig geval Naarden in een andere positie komen zou.

Art. 3. Vooral ook bij dit onderdeel der begrooting heeft men het gemis van een algemeen plan omtrent de aan te leggen werken en van het doel dat daarbij beoogd wordt, zeer levendig gevoeld. De posten zijn ook anders gerangschikt dan in de bijlagen der vestingwet, hetgeen de vergelijking der uitgetrokken sommen niet gemakkelijk maakt.

Volgens vroegere plannen wilde men den vijand den toegang tot de reede niet ernstig betwisten, maar hem een eenigszins langdurig verblijf op die reede door het vuur van het fort op den Zuidwal en van de andere batterijen onmogelijk maken. Thans schijnt men meer gewicht te hechten aan het beletten van de nadering tot de reede zelve. Maar intusschen let men, bij dit plan, te veel op de zeezijde alléén, en wordt schier niets voorgesteld voor de verdediging van de landzijde der stelling. Dit laatste werd door eenige leden afgekeurd. Anderen kwamen op tegen het bouwen van een fort op de Laan, niet enkel omdat daarmede millioenen gemoeid waren, maar ook omdat zij niet geloofden, dat de plaatselijke gesteldheid van dat punt, waar men onder anderen ook met loopzand te strijden heeft, den bouw van een duurzaam fort toelaat.

Art. 4. In verband met de bewoordingen van punt f van art. 1 der vestingwet werd nadere opheldering verlangd, hoe de sperforten aan den IJssel ook tot opnemng van troepen zullen kunnen dienen. Men wenscht tevens bepaalde opgave omtrent de plaats bij Zutphen en bij Zwolle, waar deze forten zullen worden gebouwd.

Waarom, werd voorts gevraagd, wordt niets voorgesteld ten aanzien van den toegang bij Westervoort, die thans niet behoorlijk beschermd is?

De Memorie van Toelichting geeft te kennen, dat het voornemen niet bestaat om een sperfort bij Nijmegen te bouwen, tenzij de in aanleg zijnde spoorweg naar Arnhem een voor de defensie al te nadeelige richting erlangde. Dit gaf aanleiding tot de vraag, of de richting voor den spoorweg, zooals die voorloopig is aangenomen in de stukken en plannen, die thans in de bij de zaak betrokken gemeenten ter visie liggen, door den Minister van Oorlog als al te nadeelig voor de defensie wordt beschouwd, en of hij dus bij het definitief kiezen dier richting een fort aan den linkeroever der Waal bij Nijmegen noodig acht. Is, werd voorts gevraagd, de thans voorloopig aangenomen richting aldus op aandrang van het Departement van Oorlog bepaald? En is er een andere spoorwegrichting te denken, waarbij geen fort noodig is?

Door de late indiening van dit wetsontwerp heeft het onderzoek in de afdeelingen eerst na het jongste recès, namelijk op den 5den November kunnen plaats vinden. De commissie van Rapporteurs heeft daarom, zooveel in haar vermogen was, de zamenstelling van dit Verslag bespoedigd. Zij veroorlooft zich de Regeering op de wenschelijkheid te wijzen, dat de Memorie van Beantwoording zoo spoedig worde

ingediend als vereischt wordt om dit wetsontwerp evenals de begrooting tot aanleg van Staatsspoorwegen, bij het daarvoor aangegevene begrootingsartikel te kunnen behandelen.

Aldus vastgesteld den 14den November 1874.

STIELTJES.

NIERSTRASZ.

VAN ZUIJLEN VAN NYEVELT.

DE ROO VAN ALDERWERELT.

VAN KERKWIJK.

NOTA Lit. A.

Gebruik makende van de bevoegdheid, welke art. 27 van het Reglement van Orde aan de leden geeft, om schriftelijke Nota's bij de behandeling van wetsontwerpen in de afdeelingen over te leggen, heb ik de eer thans het volgende aan de overweging mijner medeleden van de 1ste afdeeling te onderwerpen.

In het jaar 1871 heeft de tegenwoordige Minister van Oorlog zich, in een geschrift over ons krijgswezen (1), doen kennen als een, bijna onvoorwaardelijk, tegenstander van vestingen. Dezer dagen is door den generaal KNOOP (*Gids*, October 1874, bladz. 103) er aan herinnerd dat de tegenwoordige Minister in 1871 schreef:

»De generaal KNOOP — anders waarlijk geen vestingvriend — zegt ergens: *dat er vestingen moeten zijn, wordt door niemand betwist*. Wanneer de generaal in deze woorden eenvoudig een betreuenswaardig feit had willen constateeren, dan zou er helaas niets tegen in te brengen zijn; maar hij heeft er een absolute waarheid mede willen verkondigen; hij heeft blijkbaar in abstracto den regel willen stellen, dat aan een verdediging zonder vestingen niet kan worden gedacht, en dat is onjuist.»

Toen dan ook de schrijver van die woorden als Minister van Oorlog optrad, en de vestingwet, door zijn voorganger ingediend, handhaafde, verwonderde dit velen. Maar toen bij de verdere behandeling der wet deze geheel werd losgemaakt van de tabellen, die de te bouwen of onderhouden vestingen, forten en linien opsomden, en er dus alleen beslist zou worden over de vraag: er zal een Utrechtsche linie, een stelling te Willemstad, enz. zijn, scheen dit aan te duiden dat de Minister WEITZEL, aan zijn beginselen getrouw, minder dan zijn voorganger de versterking van onze weerbaarheid enkel zou gaan zoeken in het bouwen van forten.

Deze gunstige verwachting is door de feiten deerlijk teleurgesteld.

Bij de behandeling der vestingwet was de discussie over de wijze van inrichting van elke linie als 't ware geheel afgesneden. Die zou later, bij de jaarlijksche aanvraag van sommen, plaats vinden. Dan zou kunnen beoordeeld worden hoe elke linie zou worden ingericht.

Maar geheel in strijd met dit beginsel werd den 19den Mei jl. een wetsontwerp ingediend, waarbij onder anderen een som van 2 ton werd gevraagd voor *ont-eigeningen* in de Nieuwe Hollandsche waterlinie en in de stelling van den Helder, zonder dat ergens, zelfs globaal, bepaald werd waar die onteigeningen zouden plaats vinden. Ware dit wetsontwerp (dat door de kort daarop gevolgde politieke omstandigheden niet verder kwam dan tot een onderzoek op 3 Juni jl. in de afdeelingen) aangenomen, het geheele doel der vestingwet ware gemist. Dit doel toch is: te breken met het planloos stuksgewijze verbeteren, en in eens, voor elke hoofdlinie of stelling, het verband der voorgestelde werken te kunnen beoordeelen. Waren toch eenmaal gronden voor forten onteigend, dan zou de

(1) De organisatie bij de wet onzer strijdkrachten te land. Door den Kolonel A. W. P. WEITZEL.

Kamer bezwaarlijk de gelden voor die forten zelve hebben kunnen weigeren, zonder zich aan groote inconsequentie schuldig te maken.

Door de overigens te betreuren langdurige politieke crisis ontstond voor den Minister van Oorlog ten minste het voordeel: dat hij tijd bekwam eenige maanden rijpelijk over de wijze van uitvoering van de vestingwet te kunnen nadenken. Tot mijn leedwezen moet ik echter bekennen, dat die meerdere gegunde tijd mijns inziens geen goede vruchten heeft gedragen. De Minister, persoonlijk een vijand van vestingen, geraakt klaarblijkelijk al meer en meer onder den uitsluitenden invloed der fortенbouwers. Ik wil deze bewering met enkele cijfers staven.

Achtervolgens zijn ontwerpen tot een vestingwet ingediend door de Ministers VAN MULKEN, ENGELVAART, DELPRAT en VAN STIRUM. In de volgende tabel vindt men een overzicht van de sommen, die in elk van deze wetten werden *geraamd* voor elk hoofddeel der verdedigingswerken. Daarbij zijn de sommen gevoegd, die van 1870—74 op de begrotingen zijn toegestaan.

ALGEMEEN OVERZICHT der *geraamde uitgaven voor de verschillende stellingen, voorkomende in de achtervolgens voorgedragen vestingwetten, en van de sommen die sedert 1870 voor vestingwerken op de begrotingen zijn toegestaan.*

Aanduiding der liniën of stellingen.	VAN STIRUM.	DELPRAT.	ENGELVAART.	VAN MULKEN.
	1873.	1872.	1871.	1870.
<i>Nieuwe Hollandsche waterlinie.</i>				
a. Vestingwerken.	f 6.319.000	f 5.513.600	f 5.513.600	f 2.180.000
b. Inundatiemiddelen.	1.245.000	1.211.300	1.211.300	820.000
<i>Amsterdamsche linie</i>	7.723.000	8.286.000	8.286.000	1.570.000
<i>Stelling den Helder</i>	3.307.000	2.977.400	2.977.400	2.240.000
<i>Stelling Groningen—Delfzijl</i>	vervalt.	vervalt.	1.454.350	150.000
Vesting Delfzijl	vervalt.	289.850		
Stelling Beneden-IJssel	vervalt.	1.320.000	vervalt.	240.000
Over-Betuwe	vervalt.	vervalt.	vervalt.	450.000
Nijmegen	vervalt.	vervalt.	vervalt.	
Fort Kraijenhoff bij Nijmegen	vervalt.	109.250	109.250	
Sperforten aan den IJssel	1.500.000	802.500	1.203.750	vervalt.
Verbeteren van Doesburg	45.000	45.000		
Sperfort aan de Waal bij Gent	250.000			
Stelling bij Willemstad	3.015.000	2.405.200	2.405.200	1.035.000
Fort bij de Moerdijkbrug	vervalt.	325.000	325.000	
Linie St. Andries-Geertruidenberg	2.632.000	2.381.400	2.381.400	995.000
Land van Voorne	1.332.000	1.385.750	1.385.750	620.000
Monden van de Maas	1.763.000	1.498.000	1.498.000	
Grebbe linie en Neder-Betuwe	1.636.600	1.617.440	1.617.440	400.000
Telegraphische verbindingen	181.000	180.860	180.860	
Totaal	f 30.948.000	f 30.348.550	f 30.550.000	f 10.400.000

Op de begrooting van 1870 werd toegestaan vóór den oorlog, voor de vestingwerken in de nieuwe Hollandsche Waterlinie f 28.000 en voor de inundatiemiddelen f 133.000; na den oorlog f 500.000 in een artikel, zonder specificatie toegestaan, bij gelegenheid der mobilisatie van het leger.

In 1871 werd voor de nieuwe Hollandsche waterlinie toegestaan: voor vestingwerken f 215.000; voor inundatiemiddelen f 277.000.

In 1872 Idem, voor vestingwerken f 79.000; voor inundatiemiddelen f 200.000 (globale schifting van de uitgaven, die niet aldus gesplitst zijn op de begrooting).

In 1873 Idem, voor vestingwerken niets; voor inundatiemiddelen f 1.213.000.

In 1874 Idem, voor vestingwerken niets; voor inundatiemiddelen f 648.000.

Alzoo te zamen toegestaan van 1870—74 voor de vestingwerken der nieuwe Hollandsche waterlinie f 322.000 en voor hare inundatiemiddelen f 2.471.000,

uitmakende met de in 1870 tijdens de mobilisatie toegestane som van f 500.000, een buitengewoon toegestaan bedrag van f 3.293.000.

Onder de uitgaven van 1870—74 zijn niet opgenomen de sommen tot voltooiing van reeds vroeger aangevangen werken, als: de 4 forten bij Utrecht; het fort in de Bijlmermeer en het fort bij Pannerden. Evenmin betrekkelijk kleine sommen tot verbetering van enkele werken.

In het nu voor ons liggende wetsontwerp vraagt de Minister WEITZEL, de *vijand van vestingen*, alleen voor een gedeelte der Hollandsche waterlinie f 7.164.000, waarbij later nog komen de werken bij Asperen en Wijk bij Duurstede. Trekt men nu van deze som af de f 350.000 voor betalingen op reeds vroeger uitbestede werken, maar men voegt er bij de in 1871 tot 1874 reeds voor de linie toegestane sommen ten bedrage van ruim 3 miljoen, dan bemerkt men dat deze Minister meerdere en duurdere forten bouwt, dan door één zijner voorgangers zijn voorgesteld. Een paar voorbeelden. Aardewerken met eenige bomvrije ruimte voorwaarts het fort Vossegat en aan het Hemeltje, in de ontwerpen van wet ENGELVAART en DELPRAT elk op f 420 000 geraamd, worden in het ontwerp VAN STIRUM iets verder vouitgeschoven als forten bij Bureveld en Oud-Wulven, elk van f 600,000; maar deze Minister gaat nog veel verder, en brengt het fort Bureveld op f 1.300.000 en het fort Oud-Wulven op f 700.000, en stelt bovendien een nieuw fort van f 700 000 voor, te Westbroek. Voor de positie van Naarden, waarvoor de Ministers ENGELVAART en DELPRAT f 836.500 vroegen, en de Minister VAN STIRUM f 1.368.000, vraagt thans, nadat reeds in de jaren 1871—1874 daaraan groote sommen zijn verwerkt, de Minister WEITZEL f 2.500.000; enz. enz.

De sommen op zich zelve zouden voor mij geen bezwaar zijn, indien de Minister met kracht van redenen had aangetoond, dat die werken *onvermijdelijk* waren, dat daarmede eenig *groot doel* werd bereikt. Maar dat is het geval niet. Een offensief te Naarden blijft een zeer beperkt vermogen behouden, of men er 2 ton of 2 à 3 miljoen aan besteedt. Of voorwaarts van 't fort Vossegat en Jutphaas twee aarden batterijen komen van f 240.000, of twee forten van f 1.200.000, of zooals deze Minister voorstelt twee forten van f 2.000.000, de stad Utrecht blijft in de drie gevallen aan bombardement blootgesteld; geen grooter, ander doel wordt door die duurdere forten bereikt. Op den weg, dien de Minister thans heeft ingeslagen, zullen de uitgaven voor de vestingwet stellig van 31 tot 50 à 55 miljoen stijgen; terwijl ik die wet heb helpen aannemen in de hoop dat de Minister, aan zijn beginselen getrouw, die 31 miljoen zonder nadeel voor de verdediging op 20 miljoen zou weten te beperken. Op den weg, dien de Minister thans volgt, ga ik zeer stellig niet mede. Die weg zou daartoe leiden, dat ten slotte *niets* voor de levende strijdkrachten gedaan werd. Alles heeft zijn grenzen; door den oorlog van Atjeh tot buitengewone inspanningen geroepen, door het verval van het materieel der marine tot groote uitgaven gedwongen, moeten de uitgaven voor verdediging hier te lande gematigd worden; wat ook kan, zonder nadeel voor de verdediging, indien slechts beter partij wordt getrokken van onze natuurlijke sterkte, en onze legerorganisatie met den aard van onzen bodem in overeenstemming wordt gebracht.

Rotterdam, 1 November 1874.

T. J. STIELTJES.

NOTA lit. B.

De wijze, waarop de vestingwet wordt uitgevoerd, is, zoowel voor de financiën als voor de verdediging, een zaak van gewicht. De weg, dien de Regeering daaromtrent wil volgen, zal, naar de meening van den ondergeteekende, tot veel hooger uitgaven leiden dan het bij de vestingwet aangegeven bedrag, zonder voldoende waarborgen op te leveren, dat de verdedigingsliniën doelmatig worden ingericht. De ondergeteekende heeft het daarom zijn plicht geacht zijne zienswijze ten aanzien van deze speciale quaestie in een afzonderlijke Nota te ontwikkelen.

a. Het wetsontwerp uit een financieel oogpunt.

De tegenwoordige voordracht strekt om de gelden te verkrijgen tot de gedeeltelijke voltooiing van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie, tot de verbetering van eenige werken van de stelling van den Helder en tot den aanleg van sperforten bij Zutphen en Zwolle.

De verbeteringen in de stelling van den Helder zijn geraamd op f 1.925.000; de beide sperforten op f 4.000.000. Hetgeen hieromtrent thans wordt voorgesteld geeft, uit een financieel oogpunt, tot geen bijzondere bedenkingen aanleiding. Maar anders is het gesteld met de werken in de Nieuwe Hollandsche Waterlinie.

Blijkens de bijlage A van deze Nota bedraagt de raming voor de werken, die, naar het voorstel der Regeering — ongerekend de werken bij Asperen — in 1875 in de Nieuwe Hollandsche Waterlinie zullen worden aangelegd f 7.164.000.

Diezelfde werken, of liever de werken op dezelfde punten of toegangen, waren echter, bij de bijlage II die het wetsontwerp tot regeling van het vestingstelsel vergezeld, geraamd op f 3.716.000, zoodat de tegenwoordige raming de vroegere met ongeveer drie en een half millioen gulden, dat is met 50 per cent overtreft.

In hoeverre op deze laatste raming staat is te maken, waagt de ondergeteekende niet te beslissen. Maar zeker is het, dat het wetsontwerp zelf aanleiding geeft om geen onbepaald vertrouwen te stellen in de ramingen van het Departement van Oorlog voor fortificatiewerken.

Bij art. 2, onderdeel 16 van het wetsontwerp, toch worden voor de werken te Everdingen en te Vuren nog aangevraagd f 157.000 en f 122.000.

Nu werden de werken te Everdingen bij de begroting voor 1873 geraamd op f 338.000.

Daarvoor werd toen toegestaan:

Een 1ste termijn van f 230.000; op de begroting voor 1874 een 2de termijn van f 108.000; te zamen f 338.000.

Thans wordt, onder den vorm van nog te doene betalingen voor reeds aanbestede werken, aangevraagd f 157.000. Totaal f 495.000.

Hier overtreffen dus de kosten de raming met f 157.000 of met 47 per cent.

De werken te Vuren werden bij de begroting voor 1873 geraamd op f 280.000.

Daarvoor werd toen toegestaan:

Een 1ste termijn van f 180.000; op de begroting voor 1874 een 2de termijn van f 100.000; te zamen f 280.000.

Thans wordt, ook onder den vorm van nog te doene betalingen, aangevraagd f 122.000. Totaal f 402.000.

Hier overtreffen dus de kosten de raming met f 122.000 of met 44 percent.

Men heeft hier niet te doen met waterwerken, die dikwerf aan elke berekening ontsnappen, maar met werken die, om zoo te zeggen, tot op een gulden na berekend kunnen worden. Het Departement van Oorlog heeft zich derhalve of in zijn berekeningen op schromelijke wijze vergist, of men heeft een ander werk aangelegd dan aanvankelijk in de bedoeling lag. Waarschijnlijk is dit laatste het geval geweest. Maar deze wijziging in de oorspronkelijke plannen is geen toe-

vallige omstandigheid, alleen bij deze werken op te merken. Dergelijke kostbare wijzigingen zijn bij de fortificatiewerken, die in de laatste jaren werden aangelegd, geen uitzondering, maar regel. Zij hebben zich voorgedaan bij nagenoeg alle werken, waarvoor de Kamer sedert 1866 gelden heeft toegestaan. Zij zijn evenwel zeer goed te vermijden. Want zij zijn slechts het natuurlijk gevolg van de verkeerde wijze van werken, die tot hiertoe gegolden heeft en die men, bij deze voordracht wil bestendigen. Daarover, in het tweede gedeelte dezer Nota, nader.

Volgens de meergemelde Bijlage II zullen in de Nieuwe Hollandsche Waterlinie, na de voltooiing van de thans in aanmerking komende werken, nog moeten worden aangelegd of verbeterd 21 forten, waarvoor, blijkens de bij deze Nota gevoegde Bijlage B, is uitgetrokken een som van f 3.015.000 (1).

Tot welk bedrag zal die som klimmen wanneer tot de uitvoering wordt overgegaan?

De ramingen van den tegenwoordigen Minister overtreffen die van zijn voorganger met 50 pct. De werkelijke kosten zullen waarschijnlijk nog een hooger bedrag bereiken. Immers de tegenwoordige hooge ramingen zijn niet een gevolg van de overweging, dat het, om tegen misrekening gevrijwaard te zijn, geraden is hooger dan vroeger te ramen; maar zij zijn, als beneden zal worden aangetoond, het noodzakelijk gevolg van de wijze, waarop bij het ontwerpen der plannen te werk wordt gegaan. In elk geval overdriift men zeker niet door aan te nemen, dat het bovenvermelde bedrag van f 3.015.000 bij de uitvoering tot f 6.000.000 zal klimmen. De geheele versterking der Nieuwe Hollandsche Linie zal alzoo een uitgave vorderen van f 7.164.000 + f 6.000.000, of van ruim 13 millioen gulden.

Intusschen waren die kosten bij bijlage II van de vestingwet slechts geraamd op f 7.564.000. Daarvan moeten evenwel, om tot een zuivere vergelijking te komen, worden afgetrokken een som van f 630.000, die reeds voor 1874 werd toegestaan, en een som van f 227.000 voor de werken te Asperen, die thans nog slechts voor memorie zijn uitgetrokken, te zamen f 857.000. Het bedrag van f 7.564.000 hiermede verminderende, komt men tot de som van f 6.707.000, als voorstellende het bedrag, dat bij de vestingwet voor de voltooiing van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie werd geraamd.

Dit bedrag zal echter, naar de voorafgaande berekening, tot 13 millioen gulden stijgen, en voegt men daarbij het werk dat de Minister (zie Memorie van Toelichting, bladz. 3, 7de alinea) bij Wijk bij Duurstede wil aanleggen, dan is men voorzeker gerechtigd tot de bewering, dat de kosten van de versterking van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie een cijfer zullen bereiken, dat *tweemaal* zoo groot is als het vroeger aanduidde.

Op die wijze met onze overige liniën voortgaande, zal de verbetering en voltooiing van ons vestingstelsel, in stede van 30 millioen, 60 millioen kosten. De Kamer zal wellicht met den ondergeteekende van gevoelen zijn, dat door zulk een som een te zware eisch aan onze financiën wordt gesteld.

b. *Het wetsontwerp uit een krijgskundig oogpunt.*

Een linie als de zoogenaamde Nieuwe Hollandsche Waterlinie — feitelijk niets anders dan een in de lengte uitgelegde vesting, — moet volgens een *algemeen plan* worden versterkt. Door wien moet dat plan worden ontworpen? Niet door den Minister. De Minister van Oorlog heeft andere zaken te doen dan plannen van versterking samen te stellen. Niet alle Ministers van Oorlog hebben ook — en

(1) De ondergeteekende ziet niet voorbij, dat het, blijkens bladz. 3 van de Memorie van Toelichting, 7de alinea, „niet in de bedoeling der Regeering ligt, meerdere *nieuwe* werken in de linie tusschen de Zuiderzee en de Waal te maken.” Maar onder die 21 werken is, voor zoover het gedeelte ten noorden van de Waal betreft, slechts *een* nieuw werk van geringen omvang (een batterij aan de Waalsche Wetering). Alle overige werken zijn verbeteringen aan bestaande forten, die — althans ten noorden van de Waal — voor het meerendeel niet achterwege kunnen blijven.

dit is trouwens niet noodig — een zóó speciale studie gemaakt van de vrij ingewikkelde quaestie der landsverdediging als vereischt wordt om zulke plannen te kunnen ontwerpen. Bovendien, de Ministers wisselen af, en men zou derhalve, werden de liniën naar hun denkbeelden versterkt, nimmer tot vastheid komen.

Daarom moeten de plannen van versterking ontworpen worden door een meer blijvende autoriteit, die door den aard van hare werkzaamheid geacht moet worden beter dan iemand vertrouwd te zijn met de quaestie der landsverdediging. De chef van den generalen staf is hier de man. Hij moet in geval van oorlog de verdediging leiden, en moet derhalve op al hetgeen de *voorbereiding* betreft, een overwegenden invloed uitoefenen.

Dat de Minister verantwoordelijk blijft en zijn goedkeuring aan de ontworpen plannen moet kunnen hechten, behoeft geen betoog. Maar, zal er eenheid zijn in het geheele plan van versterking des lands, dan moet één zelfde persoon, die blijft, de zaak in handen houden. De Chef van den generalen staf moet aangeven waar de werken moeten komen, welke *betrekkelijke* sterkte zij moeten hebben en welke inrichting zij in hoofdtrekken moeten verkrijgen. Daarbij moet — omdat hetgeen wenschelijk is uit een algemeen krijgskundig oogpunt niet altijd technisch uitvoerbaar is — in overleg worden getreden met de militaire genie, wier taak zich overigens tot de uitvoering bepaalt. Het schijnt niet overbodig op te merken, dat de militaire genie ook bij de uitvoering niet op zich-zelve behoort te staan. Want, daar een fort *niets anders is dan een middel om het geschut op de meest voordeelige wijze te kunnen gebruiken*, moet bij den aanleg der werken aan de adviezen der artillerie een groote invloed worden toegekend.

Wat zal het geval zijn wanneer deze algemeene beginselen, waarvan de juistheid wel door niemand zal worden ontkend, veronachtzaamd worden? Wanneer de Chef van den generalen staf niet belast wordt met het ontwerpen van plannen van versterking en zelfs daaromtrent niet of slechts in 't voorbijgaan wordt gehoord? Wanneer, bij den aanleg der werken, de leidende gedachte ontbreekt? Wanneer geen algemeen plan bestaat? Wanneer alleen aan de militaire genie, aan de militaire bouwkundigen, wordt overgelaten te bepalen waar de werken moeten komen en hoe zij moeten ingericht zijn?

Het onvermijdelijk gevolg zal wezen, dat alle verband tusschen de verschillende deelen der linie, die men bezig is te versterken, zal ontbreken; dat het eene punt bovenmatig sterk, het andere te zwak zal worden; dat men heden een kolossaal werk zal verlangen op een punt, waar men gisteren nog met een werk van geringen omvang tevreden was; dat men telkens, het geheel niet overziende en een vasten grondslag missende, dan hier, dan ginds een werk zal noodig achten, en ten slotte, altijd bouwende, nooit afgebouwd zal hebben en nooit versterkt zal zijn.

In dien toestand verkeerden wij met ons vestingstelsel. Het werd als een der voordeelen van de vestingwet beschouwd, dat daardoor, naar men verwachtte, een einde zou komen aan de planlooze wijze van werken, die tot hiertoe op dit gebied was gevolgd. Maar die verwachting wordt door de tegenwoordige voorzicht niet verwezenlijkt.

Dit wetsontwerp toch levert, in verband beschouwd met de bijlagen van de vestingwet, naar de meening van den ondergeteekende, het voldoende bewijs, dat bij het Departement van Oorlog geen algemeen plan van versterking van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie bestaat.

Geen goed plan is denkbaar waarbij niet in de eerste plaats is gedacht:
aan geschikte terreinen tot samentrekking en legering van de troepen;
aan de wegen, die van die opstellingspunten naar de verschillende deelen van de linie voeren;

aan onteigening van die terreindeelen, die, zooals bekend is, de verdediging van sommige werken in zoo hooge mate belemmeren, of aan het oprichten van batterijen, voorwaarts van die terreindeelen, met het doel om deze in de verdediging te begrijpen.

Van een en ander is echter bij dit ontwerp geen sprake. Aan de troepen is, als bij alle vroegere plannen, niet gedacht, en op de troepen komt het toch aan.

Van een andere zijde zijn die forten veel te kostbaar voor het geval, dat zij slechts moeten dienen tot aanvulling van den bestaanden fortificatiekring. Daarvoor kan men met eenige kleine werken volstaan.

In deze voordracht zijn eenvoudig eenige nummers overgenomen uit de lange lijst van werken, voorkomende in bijlage II van het ontwerp-van STIRUM, doch met toevoeging van enkele zeer kostbare forten, die in dat ontwerp ontbraken eh daarin trouwens niet of slechts ten deele pasten. Die nieuwe werken hangen voor het meerendeel samen met een andere opvatting omtrent de inrichting, die de Nieuwe Hollandsche Waterlinie moet verkrijgen. Maar die nieuwe opvatting is niet consequent doorgevoerd, en van daar, dat hetgeen thans wordt voorgesteld, half werk, of te veel of te weinig is.

De Regeering wil, in afwijking van hetgeen daaromtrent bij de vestingwet was aangegeven, bij Naarden »op de lijn der grootste hoogte» een groot geretrancheerd kamp aanleggen, van waaruit de verdediger aanvallend zal kunnen optreden tegen een vijand, die de Nieuwe Hollandsche Waterlinie belegert. Dat kamp zal kosten f 1,500,000. Bijzonderheden worden niet medegedeeld. Waar dat kamp eigenlijk komen zal; hoeveel troepen daarvoor zullen worden vereischt; in hoeverre het *mogelijk* zal zijn daaruit aanvallend op te treden, — dat alles wordt in de Memorie van Toelichting zelfs met geen enkel woord aangeduid. Uit niets blijkt, dat men zich voldoende rekenschap heeft gegeven van hetgeen, met de waarschijnlijk beschikbare troepen, van uit dit kamp zal kunnen worden verricht.

Naar de meening van den ondergeteekende zijn bij Naarden twee zaken mogelijk.

Naarden maakt niet rechtstreeks deel uit van de Nieuwe Hollandsche linie. Het linkersteunpunt dier linie is Muiden aan de Vecht. Naarden is slechts voorpost. Daaruit volgt, dat men zich tweemaal moet bedenken alvorens door het doen van belangrijke uitgaven voor dit punt te besluiten. In de laatste jaren zijn voorwaarts van de vesting 3 kleine werken aangelegd, die men genoemd heeft »*offensief* voor Naarden», maar die behoorden genoemd te worden het »*defensief* voor Naarden». Voor offensieve, aanvallende bewegingen zijn die werken volkomen ongeschikt. Zij kunnen alleen dienen om de troepen op te nemen, die van de Grebbelinie terugtrekken, en daarvoor zijn zij, behoudens eenige verbeteringen van ondergeschikt belang, voldoende.

Wil men hier daarentegen een groote offensieve stelling, een verschanst kamp, dan wordt de zaak geheel anders. Dan moet men Hilversum insluiten en een linie vormen, die, met het front zuidwaarts en den rug naar de Zuiderzee gekeerd, links aan Oud- en Nieuw-Loosdrecht, rechts aan de inundatiën van den linker-Eem-oever aansluit. Een quaestie van veel geld en veel troepen. Gewezen nog daarvan, dat, mocht de droogmaking der Zuiderzee tot stand komen, deze stelling waarschijnlijk hare waarde grootendeels verliezen zal. Maar, wat van deze stelling ook zij, de 4 werken, die men thans »op de lijn van de grootste hoogte» wil aanleggen, zullen, naar 't schijnt, uit een practisch oogpunt weinig geven. Het voorstel wil te veel, indien het slechts geldt eenige werken te verkrijgen tot opname van troepen; te weinig, indien men van de zijde van Naarden tot den aanval wil overgaan.

Hetzelfde geldt voor de forten, die men bij Utrecht wil bouwen.

De allesbeheerschende vraag is, of men die stad al dan niet wil vrijwaren tegen een bombardement.

Thans is zij daartegen *niet* gevrijwaard. De forten liggen veel te nabij de stad.

Nu wenscht men een werk te bouwen bij Westbroek à f 700,000, een bij Bureveld à f 1,300,000, een derde bij Oud-Wulven à f 700,000 — alle blijkbaar met het doel om den vijand verder van Utrecht af te houden.

Maar die forten — op 4700 à 6500 meters van de stad aan te leggen — zijn nog niet ver genoeg vooruitgeschoven om haar tegen een bombardement te beve-

ligen. Bovendien zouden daartoe nog meerdere werken noodig zijn. Het mag dan ook wel als zeker worden beschouwd dat, worden de gelden voor Westbroek, Bureveld en Oud-Wulven toegestaan, een opvolgend Minister weder nieuwe werken tot aanvulling en bescherming van die forten zal wenschen op te richten.

Van een andere zijde zijn die forten veel te kostbaar voor het geval, dat zij slechts moeten dienen tot aanvulling van den bestaanden fortificatiekring. Daarvoor kan men met eenige kleine werken volstaan.

Ook hier derhalve, naar het den ondergeteekende voorkomt, een hinken op twee gedachten: geen algemeen, goed doordacht plan; nieuwe stukken op een oud kleed; altijd forten en weder forten en meer forten, maar geen waarborg, dat het doel, dat beoogd wordt, zal worden bereikt.

De Kamer moet zich, naar het gevoelen van den ondergeteekende, zooveel mogelijk zekerheid trachten te verschaffen, dat de aanzienlijke geldsommen, die voor de voltooiing van ons vestingstelsel worden aangevraagd, werkelijk op doelmatige wijze zullen worden besteed. Daartoe schijnt een eerste vereischte dat aan haar, ter inzage voor de leden, worde overgelegd een door den Generalen Staf ontworpen algemeen plan van versterking van de bij elke voordracht in aanmerking komende liniën. Hier derhalve van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie en de stelling van den Helder. Zoodanig plan, van de noodige kaarten vergezeld, zou, wat de Nieuwe Hollandsche linie betreft, behalve de reeds bestaande en ontworpen forten, moeten aangeven: de inundatiën zooals die zich vermoedelijk zullen voordoen; de punten, waar opstellingen voor geschut zullen gemaakt, de dorpen en gehuchten (zie Memorie van Toelichting blz. 3, 8ste en 9de alinea), die in de verdediging begrepen en de plaatsen waar de troepen gelegerd zullen worden. Dan zal men zich ten minste een voorstelling kunnen maken van hetgeen de Regeering wil, en zal een leiddraad aanwezig zijn ter beoordeeling van deze en latere aanvragen ten behoeve van de hierbedoelde verdedigingsliniën.

Hetgeen hier verlangd wordt, is niets vreemds. Bij alle groote openbare werken, waarvoor in de laatste jaren gelden werden aangevraagd is door de Regeering in dien zin gehandeld. Ook bij de versterking van Parijs en Antwerpen zijn uitvoerige teekeningen en beschrijvingen overgelegd. Kan de Kamer zich dan nu verbinden tot een uitgave van ongeveer 10 millioen (namelijk f 7.164.000 voor de Utrechtsche linie en f 2.825.000 voor den Helder en de sperforten), zonder ten dien aanzien meerder licht te hebben ontvangen dan uit de Memorie van Toelichting te putten is? De ondergeteekende zou meenen, dat het raadzaam ware deze voordracht niet te behandelen zoolang daaraan niet zoodanige plannen, als boven bedoeld, zullen zijn toegevoegd. De vertraging, die daardoor zal ontstaan, is voorzeker zeer te betreuren. Maar reeds bij § 3 van het Voorloopig Verslag van het onlangs ingetrokken wetsontwerp tot aanvankelijke voltooiing van het vestingstelsel (zitting 1873—1874, gedrukte stukken 134) is aan den tegenwoordigen Minister van Oorlog met aandrang verzocht om zijne aanvragen van gelden van een algemeene beschrijving der te versterken linie vergezeld te doen gaan. Het was alzoo aan den Minister bekend, dat op de indiening van zoodanige beschrijving prijs werd gesteld en de vertraging zal derhalve aan niemand dan aan de Regeering zelve zijn te wijten.

's Hage, 2 November 1874.

J. K. H. DE ROO VAN ALDERWERELT.

Bijlage A.

Namen der werken volgens Art. 2 van het wetsontwerp.	Bij de vesting- wet geraamd boven het voor 1873 toege- stane bedrag.	Voor 1874 toegestaan.	Derhalve volgens de vestingwet nog noodig.	Thans wordt nog noodig geacht.	Meer.	Minder
Naarden	f1,368,000	f250,000	f1,118,000	f1,000,000	f1,382,000	
Offensief Naarden.				1,500,000		
Muiden.	213,000	50,000	163,000	200,000	37,000	
Weesp.	33,000	»	33,000	50,000	17,000	
Uitermeer.	18,000	»	18,000	50,000	32,000	
Westbroek (1). . .	»	»	75,000	700,000	625,000	
Bureveld.	600,000	»	600,000	1,300,000	700,000	
Bildstraat.	121,000	»	121,000	200,000	79,000	
Oud-Wulven. . . .	600,000	»	600,000	700,000	100,000	
Blauwkapel. . . .	17,000	»	17,000	10,000	»	f7000
Wachthuis aan den Overeindschen weg (2).	»	»	»	34,000	34,000	
Honswijk.	328,000	»	328,000	470,000	142,000	
Everdingen.	279,000	108,000	171,000	350,000	179,000	
Spoel.						
Asperen.	227,000	»	Memorie	»	»	
Inundatiemiddelen bij Tiel enz. . . .	472,000	»	472,000	600,000	128,000	
			f3,716,000	f7,164,000	f3,455,000	f7000
				Af	7000	
				Blijft.	f3,448,000	

Bijlage B.

Namen der bij de vestingwet voorgestelde werken.	Bedrag der raming.	Namen der bij de vestingwet voorgestelde werken.	Bedrag der raming.
Hinderdam.	f 5000	Per transport f	560,000
Kijkuit.	44,000	Vechten.	81,000
Spion.	44,000	Vossegat.	130,000
Nieuwersluis. . . .	134,000	Lunetten Houtensche vlakte	131,000
Tienhovensche vaart. . . .	44,000	Jutphaas.	176,000
Waterkeeringen enz. tusschen Tienhoven en Jutphaas. .	89,000	Vreeswijk.	42,000
Fort Maarsseveensche weg .	88,000	Stuw in de Lek.	773,000
Klop.	17,000	Gorinchem.	300,000
Ruigenhoek.	12,000	Loevestein.	95,000
Voordorp.	15,000	Woudrichem.	334,000
Rijnauwen.	68,000	Land van Altena.	393,000
Transporteeren f	560,000	Totaal. . f	3,015,000

(1) Dit fort strekt ter vervanging van de vroeger voorgestelde verbetering van fort Gagel, geraamd op f 75,000.

(2) Dit werk komt in de bijlagen der vestingwet niet voor.

VERSLAG OP DE VOORGESTELDE REGELING DER GELDEN BESTEMD
VOOR DE VOLTOOIING VAN HET VESTINGSTELSEL.

Het wetsontwerp tot regeling van het beheer der gelden bestemd voor de voltooiing van het vestingstelsel heeft bij het onderzoek in de afdeelingen over 't algemeen bijval gevonden. Het scheen werkelijk in het belang der zaak te zijn, dat voor de sommen, jaarlijks voor den vestingbouw toe te staan, evenals voor de Staatsspoorwegen geschied is, afzonderlijke begrotingen wierden opgemaakt, en dat wat in het eene dienstjaar ongebruikt blijft in het volgend dienstjaar voor den vestingbouw kan worden besteed. Slechts enkele leden waren er, die aan het brengen van deze soort van uitgaven op de Staatsbegroting in den gewonen vorm de voorkeur gaven, en dus wat in een dienstjaar ongebruikt blijft als bate of overschot in 's Rijks schatkist wilden hebben gestort. Men deed hen opmerken, dat dan toch van de handelwijze, met opzicht tot de sommen voor den aanleg van Staatsspoorwegen gevolgd, geen ongelegenheden zijn ondervonden; terwijl die handelwijze het onmiskenbaar voordeel aanbiedt, dat de gelden, eenmaal voor dien aanleg toegestaan, voor dat gebruik bewaard blijven.

Onder de baten, waarvan art. 3 van het wetsontwerp spreekt, behoort ook de opbrengst van niet benoodigde gedeelten van onteigende gronden. Men onderstelt, dat de Regeering omtrent den verkoop dier gronden evenzoo zal handelen als omtrent de ongebruikte strooken gronds, die voor de Staatsspoorwegen onteigend zijn, en dat dus ook bij onderhandschen verkoop de tusschenkomst des wetgevers zal worden ingeroepen. Enkele leden verlangden echter op dit punt eenige zekerheid.

Daar die zekerheid bij de openbare beraadslaging kan worden gegeven, meent de Commissie van Rapporteurs, dat daarover geen schriftelijke gedachtenwisseling noodig is. Het spreekt trouwens van zelf, dat de algemeene regelen omtrent den verkoop van landsdomein ook hier toepasselijk zijn. De Commissie acht dan ook het wetsontwerp rijp voor de openbare beraadslaging.

Aldus vastgesteld den 12den November 1874.

STIELTJES.

NIERSTRASZ.

VAN ZUIJLEN VAN NYEVELT.

DE ROO VAN ALDERWERELT.

VAN KERKWIJK.